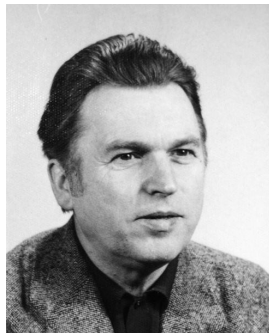

Kým byl Pavel Smrž pro botanické zahrady v Liberci a v Praze (nekrolog opožděný o 22 let)

Dnešní generaci botaniků je jméno Pavla Smrže sotva známé, ačkoli pro Botanickou zahradu v Liberci a pro Botanickou zahradu UK v Praze vykonal ohromný kus práce; zejména první uvedenou zahradu zásadním způsobem zdokonalil a vydáváním Indexu seminum ji prezentoval i daleko za hranicemi naší vlasti. Když roku 1983 zemřel, nikdo o něm nic nenapsal, pouze byl zmíněn v rubrice Úmrtí časopisu ČSBS (Preslia 56: 382, 1984). Tehdy vzhledem k jeho angažovanosti v roce 1968 to ani nešlo, po roce 1989 bylo mnoho jiných starostí, a tak se teprve dnes dostáváme ke splacení dluhu vůči tomuto našemu příteli a nesmírně čínorodému člověku.

Pavel Smrž se narodil 16. 4. 1927 v jihočeské Soběslavi jako syn zedníka (ten zemřel, když byly Pavlovi 3 roky), matka prodávala v malém krámku. Po maturitě na gymnáziu v Jindřichově Hradci (1947) začal studovat Teologickou fakultu v Praze, ale po prvním semestru brzy po únoru r. 1948 musel narukovat téměř na tři roky na vojnu, a to jako politicky nespolehlivý k PTP (pomocné technické prapory; neměli zbraně a museli těžce pracovat) na Šumavu. Po propuštění se r. 1951 odstěhoval do Liberce, oženil se a stal se otcem tří synů. Roku 1952 nastoupil v přírodovědeckém oddělení Severočeského muzea v Liberci (od r. 1954 byl vedoucím tohoto oddělení). Inicioval tam vznik stálé přírodovědecké expozice a vydávání přírodovědecké řady Sborníku Severočeského muzea. Roku 1954 byla oficiálně znovuustavena Severočeská botanická zahrada, kterou P. Smrž zprvu řídil ze své pozice v Severočeském muzeu, a r. 1964 se stal jejím ředitelem. V r. 1968 však podepsal politickou výzvu „Dva tisíce slov“. Za to na podzim po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa byl zbaven funkce ředitele a do konce r. 1969 směl ještě v zahradě pracovat jako odborný pracovník, avšak v následující době tzv. normalizace musel definitivně odejít. Naštěstí byl tehdy vyhlášen konkurz na místo inspektora Botanické zahrady UK v Praze, v němž Pavel uspěl (první z autorů s kol. Z. Pouzarem k tomu také trochu přispěli); nastoupil tam r. 1970 a pracoval za dosti stísněných podmínek až do svého předčasného skonu (v 56 letech), tj. 13 let.

Pavel Smrž, ač v botanice autodidakt, byl nejtalentovanějším mužem, který v té době řídil dnes 110 let starou Botanickou zahradu Liberec (dříve Severočeskou botanickou zahradu). Byl nejen dobrým manažerem, ale tehdy i jedním z mála našich botaniků zabývajících se tropickými rostlinami; znal i jejich ekologii, bez níž je nelze udržet živé. Pavlovi byly nápomocny i znalosti cizích jazyků, takže četl literaturu darovanou hosty ze zahraničí, přebíral zkušenosti a získával sbírkové rostliny zejména ze sousedního východního Německa, které má v pěstování skleníkových rostlin dlouhou tradici.

Mladý Pavel Smrž nosil v hlavě myšlenku na znovuzrození liberecké Botanické zahrady již v době svého zaměstnání v Severočeském muzeu. Roku 1956 přibyl ke dvěma stávajícím skleníkům nový, v němž poprvé vykvetla viktorie – nikoli však královská, ale Cruzova (*Victoria cruziana*) – druh odolnější a dostupnější. Smrž tenkrát ohromil nejen liberecké občany, ale hlavně tehdejší „mocipány“ na svou dobu efektní expozicí se zmíněným skvělým ústředním exponátem. Jeho aktivita gradovala v letech 1967 a 1968 zřízením komplexu akvárií včetně prvních mořských u nás. Jako ředitel se postupně obklopil schopnými pracovníky, zavedl pořádek, vyžadoval profesionalitu a poctivou zahradničinu. Jeho vizi ucelené soustavy skleníků s různými mikroklimaty převedl do stavebních plánů projektant J. Klein. Stavělo se svépomocí, a tak za pomoci brigádníků bylo v letech 1955–1980 postaveno celkem 8 expozičních a 4 veřejnosti uzavřených skleníků o celkové ploše zhruba 2600 m². V nové administrativní budově (dostavěné r. 1964) dal vybudovat také laboratoř pro výsévání orchidejí ve sterilních podmínkách, která po modernizaci slouží podnes. Jeho všestranná aktivita přinesla své plody v prudkém vzestupu návštěvnosti: zatímco v r. 1957 přišlo do Severočeské botanické zahrady 8 000 návštěvníků, v roce 1967 už jich bylo skoro 300 000!

V Botanické zahradě UK v Praze začal Smrž s modernizací interiérů skleníků, předal některé rostliny např. Botanickému ústavu ČSAV v Průhonících, uvolnil prostory pro expozice, prosadil zpřístupnění skleníků pro veřejnost a prosazoval rozsáhlé změny i ve venkovních částech zahrady; třídil sbírky rostlin a zbraňoval je druhů nepoužitelných pro expozice a nevyužívaných studenty. Druhý z autorů tohoto článku jako student vedl s Pavlem Smrzem nejeden neformální rozhovor, neboť k němu vzhlížel s velkým uznáním, stejně jako k sbírkám tropických a subtropických rostlin.

Snad psychické tlaky, provizorní bydlení, dosti nuzná kancelář a hlavně trauma z potupného odchodu od díla v Liberci způsobily, že zdraví Pavla Smrže nevydrželo a někdy v letech 1971–1972 jej postihla první lehká mozková příhoda, která výrazně ubrala na jeho vitalitě. O posledních dnech života P. Smrže jeho syn RNDr. Pavel Smrž z Liberce prvním z autorů napsal: „... cítil jsem, že táta je srdcem pořád v Liberci. Křivda a stres pro něho znamenaly postupně tři mozkové příhody. Ta poslední ho zastihla za psacím stolem v budově katedry botaniky UK. Nechtěl zůstat v pražské nemocnici, chtěl jen do Liberce – jako by tušil, že to bude už špatné. Nevezla ho sanitka, ale můj kolega MVDr. Oldřich Matouch ze Státního veterinárního ústavu v Liberci, kde jsem tehdy pracoval. Asi tři dny po přijetí v liberecké nemocnici táta 13. 9. 1983 zemřel a je pochován v Liberci-Vratislavcích...“.

Ředitel Botanické zahrady v Liberci a v Praze byl především organizátor, a proto jeho publikační činnost nebyla nijak velká. Z větších publikací to je pouze knížka Orchideje v Severočeské botanické zahradě v Liberci (s fotografiemi J. Kabička) a publikace (s řadou spoluautorů) Sbírkové fondy botanické zahrady University Karlovy, v níž úvodní část (str. 1–2) napsal spolu se Z. Urbanem.

První z autorů tohoto článku poznal Pavla Smrže jako studenta, který se zajímal o botaniku a bohosloví. Stejně jako další (J. Janda, B. Křisa) jsme nosili své sběry rostlin k určení nebo revizi tehdy známému soběslavskému botanikovi, řediteli škol v. v. Bedřichu Vopravilovi (viz Preslia 35: 161, 1963); ten ve své práci Soupis cévnatých rostlin soběslavského okresu (1949, ms., Muzeum Soběslav) cituje také mnohé Pavlovy nálezy.

Napsali jsme tuto vzpomínku na Pavla Smrže, neboť jsme to po léta cítili jako naši morální povinnost – první z nás jako přítel už z mládí, druhý po letech (od r. 1990) následovník ve funkci ředitele Botanické zahrady Liberec.

Bibliografie prací Pavla Smrže

- 1951–52 Pryšec chvojka a hořec hořepník na Soběslavsku. – Čs. Bot. Listy 4: 11–12.
- Sambucus racemosa L. var. laciniata Koch. – Čs. Bot. Listy 4: 33.
 - Ostřice Jizerských rašelin. – Čs. Bot. Listy 4: 154–155.
- 1957 Jeden z nejstarších stromů v Evropě [Taxus baccata u Krompachu]. – Cesta Míru, Liberec, 8. 2. 1957.
- Příspěvek k poznání květeny okolí Liberce. – Zprav. Severočes. Mus. Liberec 2(1955): 10–11.
 - Vergangenheit und Gegenwart des Nordböhmisches Gartens. – In: Smrž P. et al., Delectus seminum... a. 1957, Publ. Severočes. Bot. Zahr. Liberec, 4: 7–28.
 - Smrž P. et al., Delectus seminum sporarumque e plantis spontaneis et cultis 1957. – Publ. Severočes. Bot. Zahr. Liberec, 4: 1–63.
- 1957–58 Semina plantarum loco natali [Bohemia sept. et Soběslav] collecta. – In: Smrž P. et al., Delectus seminum... a. 1957: 49–62, 1957 et 1958: 33–43, 1958.
- 1958 Nová instalace přírodovědeckého oddělení Severočeského musea. – Sborn. Severočes. Mus., ser. natur., 1: 152–154.
- Botanická zahrada Vysoké školy technické v Drážďanech. – Sborn. Severočes. Mus., ser. natur., 1: 156–158.
 - Výstavba Severočeské botanické zahrady v roce 1958. – In: Smrž P. et al., Delectus seminum... a. 1958: 7–18.
 - (SM.) Roste u nás popelivka sibiřská. – Cesta Míru, Liberec, 7 (1958), 29. 4. 1958.

- (SM.) Ralsko [přírodní rezervace]. – Cesta Míru, Liberec, 7/65: 5.
- (SM.) Přírodní rezervace Liberecka. Bezdězy. – Cesta Míru, Liberec, 31. 5. 1958.
- (SM.) Naše přírodní rezervace. – Cesta Míru, Liberec, 7 (1958): Pláně pod Ještědem, 21. 6. 1958; Oblast Dokeska a pohoří Kummer, 5. 7. 1958; Tři naleziště *Lunaria rediviva* v severních Čechách, 26. 7. 1958.
- 1959** Smrž P. & Kabiček J.: Orchideje v Severočeské botanické zahradě v Liberci. – 67 p., Liberec.
- Smrž P. et al.: Delectus seminum sporarumque plantis spontaneis et cultis. – 31 p., 4 tab., Liberec.
- 1961** Smrž P. et al.: Delectus seminum sporarumque plantis spontaneis et cultis que Hortus Botanicus Bohemiae borealis Liberecensis pro mutua communicatione libentissime offert. – 9 p., Liberec.
- 1965** Burda J. & Smrž P.: Delectus seminum sporarumque plantis spontaneis et cultis. – 23 p., Liberec.
- 1966** Smrž P. & Jón V.: Severočeská botanická zahrada. – 12 p., 10 photo, Liberec.
- Burda J., Smrž P. & Šatava V.: Delectus seminum sporarumque plantis spontaneis et cultis. – 27 p., Liberec.
- 1968** Cesty výstavby Severočeské botanické zahrady v Liberci. – Zprav. Bot. Zahr. ČSSR, Liberec, 3: 10–13.
- 1971** Úkoly botanických zahrad v záchraně vzácných rostlin. – Zprav. Arbor. Nový Dvůr u Opavy 15: 18–19.
- Urban Z., Smrž P. & Kobylka B.: Delectus seminum sporarumque anno 1971 collectorum. – 28 p., Praha.
- 1972** Nové cesty Botanické zahrady University Karlovy v Praze. – Zprav. Bot. Zahr. ČSSR, Liberec, 10: 2–7.
- 1973** Závěr 10. konference botanických zahrad ČSSR přednesený inspektorem Botanické zahrady University Karlovy. – Zprav. Bot. Zahr. ČSSR, Průhonice, 12: 78–82.
- 1977** Chrtěk J., Kobylka B., Křísa B., Skalická A., Smrž P., Šourková M. & Šubík R.: Sbírkové fondy botanické zahrady University Karlovy. – 257 p., Praha.
- 1982** Botanická zahrada přírodovědecké fakulty University Karlovy. – Lesn. Pr., Praha, 61: 242.

František K o t l a b a & Miroslav S t u d n i č k a